

TISZÁNTÚLI KÉRDÉSEK

7. A TISZÁNTÚL MAI AGRÁRPROBLÉMÁI

BÁR A POLITIKAI FÓRUM ma csak a telepítés és földreform bjelszavaitól hangos, mégis kétségtelen, hogy a mezőgazdasági válság, melyen ma mindenki segíteni szeretne, elsősorban értékesítési és többtermelési válság. Kevesebbet termelünk még mindig, mint amennyit nagyobb szaktudás vagy szorgalom mellett termelhetnénk s amit termelünk, azt viszont szűk kiviteli kereteink és alacsony exportáraink miatt nem tudjuk kellő rentabilitással értékesíteni. Ez az értékesítési válság birtoknagyságra tekintet nélkül terheli az egész agrártársadalmat s teszi improduktívvá a mezőgazdasági termelést. Ellene harcolni csak sok kisebb-nagyobb közigazgatási és gazdasági rendelkezéssel lehetséges. A mai költségvetési keretek és dekonjunkturális viszonyok között ez körülbelül a legrealisabb munka s ha ez parallel halad a szerény és konzervatív keretek között mozgó telepítési tevékenységgel, úgy joggal számíthatunk arra, hogy a közeli évek már kedvezőbb lehetőségeket fognak nyújtani nemcsak az e célból rendelkezésre álló tőkék, de az igénylők személyi tulajdonságai tekintetében is. De ennél a munkánál különös tekintettel kell lennünk a magyar vidékek speciális viszonyaira is, mert az „egyenlő elbánás“ hamisnak bizonyult jogcímén egész ország-részeket ítélnünk halálra és sorvadásra, amint ezt sajnos éppen az annyira magyar ország-rész: a Tiszántúl mezőgazdasági helyzete is bizonyítja.

Mindezen problémák ugyanis különös jelentőséget nyernek a Tiszántúl. Ez az ország-rész szélsőséges időjárása, rossz tarifális viszonyai és legjobb városi piacainak a békeszerződés által való elvesztése miatt különösen nehéz helyzetbe jutott. Érdekesen illusztrálja ezt Kesztyűs Lajos debreceni gazdasági akadémiai tanár könyve, aki a debrecenvidéki kisközépgazdaságok jövedelmezőségi eredményeit beható vizsgálat alá vonta s bár kutatása a legjobb, nemcsak e vidék, de az országos átlagot is messze felülmúló terméskapacitással dolgozó gazdaságokra terjedt ki, mégis a következő szomorú eredményekre jutott: Az 1931-ben átvizsgált gazdasági üzemek — átlagosan számítva — kat. holdanként 37.99 pengő tiszta jövedelmet tudtak produkálni, ami csupán a vagyon 3.13%-os kamatozásának felelt meg. Az 1932-ben átvizsgált nyolc gazdaság átlagában 14.06 pengő kát. holdankénti tiszta nyereséggel folytatta üzemét, ami a vagyon 1.17 százalékos kamatozását jelenti. Az 1933-ban átvizsgált 23 gazdaság

16.82 pengő holdankénti tiszta jövedelmet ért el, ami 178%-os kamatozást jelentett. E szomorú „nyereségű-eredmények mellett e gazdaságok értékesítési és beszerzési viszonyai sem voltak jobbak. Búzánál, árpánál, rozsnál 13—15%-kal, mustramarhánál, hízott sertésnél, hízott marhánál 16—22%-kal, tengerinél, tejnél, tojásnál, borjúnál 22—33%-kal voltak alacsonyabbak a majori eladási árak a statisztikailag nyilvántartott nagypiaci áraknál. Ezzel szemben a termelési eszközök beszerzésénél a cementet 62, a rézgálicot 40, a zsákot 38, a meszet 30, a kocsikenőcsöt 25, a petróleumot 11 és végül a korpát 9 százalékkal fizették drágábban kicsinyben vétel miatt a nagypiaci áraknál.¹

E pár adat dióhéjban szemléltetően tárja elénk azokat a nehézségeket, amelyekkel a tiszántúli gazdának meg kell küzdenie. Az évről-évre visszatérő csapások, a román megszállás, a cseh-magyar vámháború kitörése azonban oly nehéz helyzetet teremtettek a Tiszántúlnál, hogy 1934 tavaszán a földművelésügyi kormányzat — többszöri sürgetés után — maga is szükségesnek ítélte a helyzet alaposabb tanulmányozása céljából miniszterközi szakbizottság kiküldését. A szakbizottság 1934 március i-én munkásságát meg is kezdte s a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kezdeményezésére számára megrendezett gazdaértekezlet révén alapos tájékozódást is nyert e vidék speciális problémáiról. E gazdaankét során — amint a kiadott jelentés mondja — öt pont körül csoportosítva tárgyalattak le az aktuális problémák és pedig külön:

1. A szállítási és közlekedési kérdések, különös tekintettel a Tiszántúlról Budapestre, valamint az egyes nyugati határállomásokra történő szállításokra;
2. az export-kontingensek felosztásának kérdése arra figyelemmel, hogy a tiszántúli országrész legalább olyan arányban részesüljön az exportban, mint a cseh vámháború előtt;
3. a gazdaadósságok rendezésének kérdése azon nézőpontból, hogy a tiszántúli országrészbeli adósgazdákra kedvezőbb fizetési kulcsok nyerjenek alkalmazást;
4. a közteherviselés problémája, különös tekintettel a tiszántúli országrész kataszteri osztályozására, és végül
5. speciális mezőgazdasági termelési kérdések és az irányított termelésbe vont növényeknél azok termelési területének felosztása, a Tiszántúlnál hátrányos gazdasági helyzetére tekintettel.²

Első tekintetre talán méltánytalannak és indokolatlannak látszik, hogy e közismerten éppen agrárszempontról gazdagnak ismert Tiszántúlnál az ország többi részével szemben ilyen előjogokat vindikál magának, azonban e kívánságok a gazdaértekezlet tükrében magyarázatot nyertek. A Tiszántúlnál különlegesen súlyos mezőgazdasági helyzete ugyanis már a román megszállástól számítható, vagyis attól az időtől, mikor a megszállástól mentesült területek — az akkori mezőgazdasági konjunktúra áldásait élvezve — mentesültek olyan különleges beruhá-

¹ Dr. Kesztyűs Lajos: Tiszántúli kis- és kisközépgazdaságok jövedelmezőségi és vagyoni viszonyai az 1931—33-ig terjedő években, 13. és 34. l.

² A Tiszántúlnál mezőgazdasága az 1934 tavaszán kiküldött miniszterközi szakbizottság számára rendezett debreceni gazdaértekezlet tükrében. (A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kiadása 6. és 7. l.)

zási költségektől, amelyeket e vidék kénytelen volt pótolni. A román megszállás optimálisan felvett s tiszántúli területre megállapított kárösszege egymagában 282,219.414 pengőt tett ki, vagyis a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kerületének minden egyes földadó alá eső kát. holdjára 79 pengőt kitevő terhet jelentett. E kárt tetézte az 1928—29 év telén bekövetkezett fagykár, mely kalászosokban 26, szőlőben pedig 20 millió pengő jövedelem kiesését jelentette; továbbá az 1931. évi aszály- és az 1932. évi rozsdá- és aszálykár, mely 37 millió pengő kárt okozott Tiszántúl agrártársadalmának. Hogy e csapások mily érzékenyen érintették a tiszántúli gazdaságokat, az csak akkor tűnik ki teljes valójában, ha figyelembe vesszük, hogy ezek révén minden egyes kát. holdra 12.15, illetve az utóbbi esetben 17.39 pengőt kitevő bevételkiesés jutott, vagyis „a Tiszántúl keleti részének törvényhatóságai területén a károsodás által előidézett bevételkiesésnek pénzübeli értéke csaknem a kétszeresét tette ki annak, mint amennyi kamatot a kársújtott országrészek gazdái összes rövidlejáratú kölcsönök után ugyanazon évben az akkori magas (9.78%-os) kihelyezési kamatláb mellett fizetni tartoztak.“¹

Hogy e terhek mennyire érzékenyen sújtották a tiszántúli gazdaságokat s mily hosszú időre akasztották meg fejlődését, azt bizonyítja ama körülmény is, hogy az 1935 év son tudott javulást eredményezni, sőt — mint a Kamara ezévi jelentése mondja — a „Tiszántúl közgazdasági helyzete továbbra is kedvezőtlenül alakult, aminek főoka a tartós szárazság folytán“ az 1934-ben ismételten bekövetkezett aszálykár, de meg azok az orvoslást még nem talált egyéb okok is, amelyek a tiszántúli mezőgazdasági termelést annyira megnehezítik. Debrecen szab. kir. város törvényhatósági közgyűlésén április elején állapították meg, hogy „Debrecen és vidéke kimaradt az országos gazdasági javulásból“ s a kormány figyelmét ismételten fel kell hívni ama körülményre, hogy a viszonyok javulásával fokozottabban forduljon érdeklődésével és támogatásával e vidék felé, ahol „a javulásnak még semmiféle jele sem mutatkozik... s a prosperitásban részesülő országrészek várjanak addig, míg a többi nélkülöző országrészek új erőre kapnak.“³ Hiszen e terület a trianoni határok megvonása által elvesztette legjelentősebb piacait és Arad, Temesvár, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Ungvár, Kassa, Munkács városoknak idegen impériumok alá kerülése révén a mezőgazdasági munkásrétegek nagy tömegei maradtak kenyér és foglalkozás nélkül. £ nehézségek csak fokozódtak akkor, mikor Magyarország és Csehszlovákia között megszűnt a normális árucsereforgalom. A magyar-cseh vámháború ismételten a tiszántúli vidékeket sújtotta legjobban, mert az ekként most már szinte kizárólag nyugatra koncentrált mezőgazdasági kivitel fuvar-költségeit nem tudta e vidék a fekvésénél kedvezőbb nyugati országrészekkel szemben fedezni, viszont a nyugati irányú import miatt eme árukat is kénytelen volt feláron felvásárolni. Hogy mit jelentett a fuvartöbblet az értékesítés szempontjából, azt élénken illusztrálja pár idevonatkozó adat felemlítése. Míg a csehszlovák határ nyitva

¹ Tiszántúl mezőgazdasága 14. és 171. l.

² L. a „Debrecen“ c. napilap 1936. évi április 4-1 számát.

állt, Debrecen—Záhony 115, Nyíregyháza—Záhony 66, Mátészalka—Záhony 124 km-es távolsággal volt egymás számára megközelíthető. A vámháború kitörése után azonban fenti hazai városaink és Gyékényes, valamint Hegyeshalom határállomások 418—609 km-re kerültek egymástól, ami e vidékeket végleg exportképtelenné tette. De igen hátrányosnak és károsnak bizonyult e nehéz és válságos években ama körülmény is, hogy a kataszteri felbecslések idején Tiszántúl területei irreálisan magas osztályokba soroztattak. Az országos 8.80 korona átlagos kát. tisztajövedelemmel szemben itt — a közben elszikesedett nagy területek dacára is — 9-56 korona az átlagos érték. Ennek viszont az a következménye, hogy e terület rendkívül magas adóterhekkel is kénytelen megküzdeni. A járulékos közterhek szintén a Tiszántúl a legmagasabbak, amit bizonyít ama tény, hogy „az ország összes vízszabályozási társulatainak fenntartási járulékából 80%-ot kitevő rész a tiszai társulatokra esik és csupán 20% jut a dunai társulatokra. A tiszai társulatok érdekerületének pedig legnagyobb része a Tiszántúlra esik, kb. 80%-a, vagyis végeredményben a magyarországi összes vízszabályozási társulatok fenntartási járulékainak kb. 60%-a a Tiszántúl földjét és gazdatársadalmát terheli;... a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara működési területének összes földadója 8 millió pengőt tesz ki s ugyanakkor az elmúlt hat év átlagában kb. évi 2½ millió pengő vízszabályozási teher jutott a Tiszántúlra, tehát a földadó összegének 31¼%.

Hogy ily nagy természeti csapások, értékesítési nehézségek és aránytalan közterhek viselése mellett Tiszántúl földje adósodott el a legnagyobb mértékben — ezen nem lehet csodálkozni. Hiszen amíg „az ország többi részeiben egy kat. hold földadó alá eső területre 94.96 pengő teher esik, addig a Tiszántúl területének földadó alá eső minden holdjára 126.08 pengő teher jut, szemben az országos átlagot kitevő 102.31 pengővel. A többi országrészekhez viszonyítva tehát a Tiszántúl minden egyes földadó alá eső kát. holdjára 24.85%-kal nagyobb adósságteher nehezedik.“ Ennek káros hatása viszont a termelés csökkenésében érezteti hatását. A termelés egyre extenzívebb lesz, a moderm gazdálkodás egyre szűkebb térre szorul, az állatállomány ijesztően csökken. A gazdaságok köz- és magántartozásaik törlesztését nem az amúgy sem létező jövedelemből, hanem magából a vagyomból fedezik. 1925-től 1933-ig például mindezen okok folytán Tiszántúl szarvasmarhaállománya 9.27, sertésállománya 19.96 és juhállománya 45.15 százalékkal csökkent. Joggal mondhatta tehát az ankét igazgatói bevezető beszéde: „Mindazideig, amíg ezen hátrányoknak kiegyenlítésére alkalmas intézkedések a Tiszántúl gazdáinak segítségére nem lesznek, addig a Tiszántúl mezőgazdasága nagy értékeinek ezt a pusztulási folyamatát megakasztani, megállítani nem lesz lehetséges. De mindezekből egyben útbaigazítást is nyertünk arra nézve, hogy miként lehet és kell a Tiszántúlon segíteni.“²

¹ Tiszántúl mezőgazdasága 21—22. 1.

² Vitéz Czeglédy Béla kamarai igazgató megnyitó beszéde (Tiszántúli Gazdák XII. évf. 5. sz. 2. 1.)

A gazdaértekezlet azonban a helyzet javítását célzó intézkedések, illetve javaslatok tárgyában is megegyezett. A tarifális nehézségek leküzdése céljából javasolta a 150 km-nél nagyobb távolságoktól függetlenített egységes budapesti és exporttarifa életbeléptetését, hogy ekként a nyugati piacokat egyenlő versenyfeltételek mellett a keletmagyarországi termelő is megközelíthesse. Kívánták új utak építését és a Tisza, valamint Körös folyók hajózhatóvá tételét, Tiszántúl állatfeleslege részére — a nyugati piacok elvesztése fejében — a fővárosi piac biztosítását, az osztrák, német és esetleg cseh sertés- és zsír kivitel tekintetében a kontingens meghatározásánál Tiszántúl állatállományának arányos figyelembe vételét, Debrecenben az egész tiszántúli húsexport részére hűtőház építését, a juhexporttal kapcsolatban a kontingens arányosítását, a lóértékesítés terén a katonai lóvásárlások Tiszántúltra való koncentrálását, a baromfi-, tojás- és gyümölcsértékesítés előmozdítása céljából Debrecenben hűtőház üzembehelyezését, a törzsállatállomány gazdaságonként való védetté nyilvánítását, növényi terményeknél a kiviteli engedélyeknek közvetlen a termelők számára való kiadását, a búzamárkázás intézményes valóra váltásával a tiszántúli minőségbúzák kedvezőbb értékesítésének előmozdítását és végül a tervgazdálkodás esetleges megvalósítása esetén Tiszántúl számára a búza, rozs, burgonya és dohány termesztésének kényszerítő előírását — kárpótlásul — a számtani területaránynál kedvezőbb mértékben. £ javaslatokat a Kamara az 1935. évi rendes közgyűlés elé terjesztett jelentésében is fenntartotta és hangoztatta, azonban ezeket még kiegészítette azzal, hogy kívánatosnak nyilvánította a gabonaneműek monopolisztikus jellegű árminimálását, a cseh-magyar kereskedelmi tárgyalások felvételét, az olcsó ruházati akciók állandósítását, az agrárszövetkezeti intézmények egyesítését, Békéscsaba központtal mintavármegye, illetve mintajárás vagy mintakörzet felállítását, a szekérfuvarozás teljes szabadságának fenntartását, a vásárengedélyek és helypénzdíjak redukálását, az egy kát. holdra eső tisztajövedelem 16 aranykoronában való maximálását, az adóreform előkészítését, a kataszteri újraosztályozás keresztülvételét, a gazdaadósságok egyességi eljárásának törvényes szabályozását, a földteher, illetve a gazdaadósságok végleges rendezését, a közmunkáknak Tiszántúltra való koncentrálása által a munkanélküliség enyhítését, a napszámberék minimalizálását, munkások keresményével szemben végrehajtási jogunk revízióját és végül a szociográfiai adatgyűjtés haladéktalan megkezdését annak megállapítása céljából, hogy „egy-egy család vagy munkás évi keresete megbízható adatgyűjtéssel számszerűleg pontosan kimutatható legyen.”¹

Amint tehát látjuk, a bajok nagyobb hányadukban nem oly természetűek, hogy azokat akár földreformmal, akár telepítéssel orvosolni lehetne, mert a fennforgó akadályok és értékesítési válság a földbirtokosokat egyformán sújtja és a törpe- vagy kisbirtokos számára éppen úgy megnehezíti vagy improduktívvá teszi a termelést, mint a közép- vagy nagybirtokosok részére. Mielőtt tehát bármily nagyobb

¹A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara 1935. évi évkönyve és jelentése 75—125. l.

horderejű reformba kezdünk e téren, első kötelességünk a mezőgazdaság terheinek könnyítésével azt jövedelmezővé tenni, földigénylőink széles tömegeit a kollektív munkára beszervezni, vagyis már eleve útját szegni annak, hogy az új földtulajdonosok elődeikhez hasonló nehézségekkel legyenek kénytelenek megküzdeni. Vagyis: a telepítés és földreform jelszavával nem szabad a kisebb jelentőségűnek látszó, de valójában éppen annyira elmellőzhetetlen problémák megoldásáról a közérdeklődést elterelni. Így a telepítési törvényjavaslat törvényerőre emelkedése után is gyakorlatilag eme „másodrangú kérdések.. megoldásával kell majd nagyobb mértékben foglalkozni annál is inkább, mert amint a javaslat 46. §-a mondja, a főcél kisbirtokok létesítése vagy pedig a meglévő törpebirtokoknak kisbirtokká való kiegészítése lesz, vagyis annak az úgynevezett kisgazdarétegnek számbeli felnövelése, mely konzervatív gondolkozásával, individualista lelki beállítottságával és üzleti tájékozatlanságával legkevésbé bizonyult ellenállónak az agrár értékesítési válsággal szemben. Vám-, adó-, hitel- és tarifapolitikánkat kell tehát a helyi viszonyok részletes számbavétele mellett előbb akként átépítenünk, hogy az újonnan földhözjuttatott vagy letelepített mezőgazda biztosítva legyen afelől, hogy becsületes és fáradtságos munkájának gyümölcsét minden körülmények között élvezni tudja és nem lesz már az első években kényszerítve deficittel járó termelésre vagy arra, hogy mezőgazdasági üzeme természetéhez nem simuló rövidlejáratú és terhes hitelek révén magát gazdasági erejét felülmúlólag eladósítsa.

Földbirtokpolitikánk sorrendjének meghatározásában tehát mindenekelőtt a fundamentális problémák felé kell fordulnunk érdeklődésünkkel. Ez természetesen nem azt jelenti, mintha helyeselnénk a telepítés vagy földreform megalkotásának és végrehajtásának ismételt elhalasztását, hanem csupán azt, hogy miután pénzügyi okoknál fogva úgyszólván erősen korlátozott haladásra leszünk kényszerítve e téren, az agrárkérdés megoldását más és gyorsabb eredményeket nyújtó utakon is keresni kell. Tiszántúli helyzetével kapcsolatban a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által előterjesztett javaslatok igen meggyőzőek abból a szempontból, hogy aránylag kevés áldozattal is igen értékes és jelentős segítséget nyújthatunk agrárlakosságunknak és a mezőgazdasági termelést is rentábilissá tehetjük. Nem lehet elhanyagolni és mellőzni tehát egyetlen olyan szempontot sem, mely alkalmas arra, hogy a mezőgazdaság kiadásait és terheit apassza vagy másfelől a többtermelést előmozdítsa, mert ezáltal a mezőgazdaságot figyelemreméltó bevételi többletbe juttathatjuk. A gazdák önségítésének elve — amely a külföldi országokban a szövetkezeti mozgalmak révén már oly szép eredményeket ért el — nálunk sem elhanyagolható szempont többé, amint ezt a Tiszántúli Gazdák Beszerező Csoportjának immár négyéves múltra visszatekintő munkássága is igazolja. E csoport ugyanis megalakulásakor feladatául tűzte ki, hogy az évek óta eredménytelennek bizonyult politikai harc háttérbe szorításával gazdaságilag próbálja a gazdaközönség érdekében a konkurens termelési ágakkal szemben felvenni a harcot s e célból programját ilyképpen

„A gazdasági szervezkedést az igazi szövetkezeti gondolatot, melynek megvalósításától függ a ... gazdatársadalom sorsa ... csak legalulról és a legegyszerűbb eszközökkel lehet, szabad és kell kezdeni. Csak adnunk kell, semmit kémünk nem szabad... Eredményeinket egyáltalán nem üzleti tevékenységgel érjük el. Nem termelünk, árut forgalomba nem hozunk, még csak közvetítói munkát sem végzünk. Munkánk egyszerűen abból áll, hogy állandó figyelemmel kísérjük a mezőgazdaságot érdeklő piacok minden jelenségét, s amikor időszerűvé válik, igyekszünk az egyes cikkekben a legkedvezőbb ajánlatot megszerezni ... A nyert ajánlatokat részletes összehasonlító elemzésnek vetjük alá, különös tekintettel a minőségekre. Az erre alkalmas árut vegyelemzettjük s az egyes alkatrészek ismeretében mi magunk végezzük el a kalkulációt... Mászor saját kísérleteink és kalkulációnk alapján mi magunk szabjuk meg a legmagasabb eladási árat s igyekszünk azt valamely komoly céggel elfogadtatni, nem feledkezvén meg természetesen a tisztességes polgári haszonról sem. Mikor azonban utóbbi ellenére sem szándékozott egyetlen meglévő cég sem akceptálni a megszabott árat... új cégek létrejöttét segítettük elő, amelyek azóta is fennállanak és megelégedésünkre működnek. (Kalkulációnk helyességét azóta az árak országos leesése is igazolta.) A legkedvezőbb ajánlat alapján megállapodást létesítettünk ... s ennek megtörténtéről és tartalmáról értesítjük a gazdaságokat. A továbbiakban aztán csak az ellenőrzés munkáját végezzük.“¹

A csoport, hogy minél több gazdaság csatlakozását lehetővé tegye, elkerült minden kötött egyesületi formát és egész adminisztrációját egyetlen íróasztalra korlátozta. Puritán tevékenységének meg is lett az eredménye, mert míg négy évvel ezelőtt csupán 78 tiszántúli gazdaság szükségletét fedezte, ma 1534 résztvevővel dolgozik. „A 1534 résztvevő közül gazdaalakulat volt kb. 250, a beléjük tömörült közép- és kisgazdaságok egész tömegével.“

Hogy tevékenysége révén milyen előnyöket tudott nyújtani az érdekelt gazdaságoknak, azt akciójának eredménye igazolja legjobban. Ha alapul az 1934-es akciós árakat vesszük és ehhez viszonyítjuk az 1931. évi nagypiaci forgalmi árakat s a két adat differenciáját százalékokban fejezzük ki, akkor a következő eredményeket kapjuk:

	1934. évi akciós ár	1931. évi forgalmi ár	%, amivel az akkori forgalmi árak a mai akciós ára- kat meg- haladták
	pengő	pengő	
Kocsikenőcs, fekete, úszó	22—	52—	136
Traktorolaj	120—	260—	116
Szén, borsodi darabos	98—	152—	55
Szén, rostált, dió	55—	96—	75
Kötéláru, I. a. kg-ként	1·56	2·40	54
Porcsávázó, higanyos, 1 kg-os tételben...	2·60	7·50	188
Nedves csávázó, 1 kg-os tételben	4·30	12·50	189
Tömény karbolíneum 10 kg-os tételben...	—72	1·80	150
Mészkenlé 100 kg-os tételben	—14	—70	400

Ez csak pár kiragadott tétel a csoport eddig elért munkásságából és eredményéből, de már ezek magukban is elegendők arra, hogy a vállalkozás jelentőségét dokumentálják. Ez a vállalkozás — mint a beszámoló helyesen mondja — „még a legteljesebb sikertelenség esetén is senkinek károsodásával nem járhat... senkivel nagyobb baj

¹A Tiszántúli Gazdák Beszerző Csoportjának 1935. évi beszámolója 6—7. 1.

nem eshet, minthogy várakozása ellenére továbbra is azon az áron kell vásárolnia és ott, amelyiken és ahol eddig tette... (mert) kockázatba az eddigi szomorú tapasztalatok után csak akkor lehet majd és szabad belevinni az embereket, ha az... a már elért tiszta haszonra fog korlátozódni s ha már a kísérletezést... az összefogó erő meg-bírja.“

íme a gazdasági összefogás jelentősége és a szövetkezeti gondolat hatalmas ereje. Minden anyagi kockázat és áldozat nélkül, pusztán organizációval a termelési költségeket jelentős mérvben csökkenteni lehet. Nem rontja le ezeknek az eredményeknek jelentőségét természetesen az érdekelt cégek részéről emelt ama kifogás, hogy az árak e szervezet nélkül is csökkentek volna az évek folyamán. Az akcióba eddig be nem vont áruk árai az ellenkezőt bizonyítják.

De a többtermelés szempontjából lássunk most egy másik gyorsan, kevés költséggel megoldható és mégis nagy eredménnyel kecsegtető példát, mely elsősorban szintén kisbirtokosaink helyzetén segítene: a tagosítást. Az 1909 óta tagosított községek közül 78-nak adata nyert kérdőívek alapján feldolgozást s ezekből kiviláglik, hogy átlagban a terméshozam legpesszimisztikusabb számítás mellett is i8.2%-kal emelkedett, de voltak községek, ahol 30—100%-os arányú volt a növekedés. A baromfiállomány ennek folytán átlagban 34'5%-kal emelkedett. A birtokperek átlagos csökkenése 78%-ot tett ki. Munkaidőmegtakarítás 31.2%. Földérték növekedés 32.5%. Mezőgazdasági gépek növekedésének száma 181.2%. Ezenkívül számos község a tagosítás révén fásítani, csatornázni, erdősíteni tudott és módja nyílt új termelési ágakra való áttérésre.¹ Vagyis ha hazánkban a még tagosításra váró mintegy 2000 községben s ennek folytán közel kétmillió hold területen a tagosítást végrehajtanák, a terméseredmény 20%-os átlagos és várható javulása mellett — nyolcmázsás termést és csak nyolcpengős árakat véve is figyelembe — évi 26 millió értékű termés-többletet tudnánk elérni a mezőgazdaság terén, ami az agrártársadalom terheinek könnyítése tekintetében már jelentős eredményt és javulást eredményezhetne.²

Ez csak két kiszakított példa az agrárválsággal kapcsolatos kérdések tömegéből, azonban már ezek is bizonyítják, hogy aránylag csekély áldozattal is milyen hathatós támogatást nyújthatunk a súlyos feladatokkal küzdő magyar földnek. Igen nagy hiba lenne tehát, ha a telepítés és földreform kapcsán ezekről elfelejtkeznénk és anélkül, hogy ezek egyidejű és párhuzamos megvalósításáról gondoskodnánk, az egyiket a másik nélkül engednénk a realizálás stádiumába jutni. Kétségtelen, hogy a XX. századbeli Magyarország számára a legfontosabb és legéletbevágóbb feladat a magyar tömeget, de különösen az állami élet szempontjából annyira értékes paraszti erő megszervezése, azonban minden reform terén csak fokozatosan haladhatunk, mert nem engedhetjük meg magunknak azt a

¹ Dr. Lovag Fehrentheil G. László: Az utolsó negyedszázad tagosításának tanulmányai. (Mezőgazdasági Közlöny, VIII. évf. 21—26. 1.)

² Dr. Tátray István: A magyar földbirtokpolitika feladatai. (Magyar Kultúra XXIII. évf. 252. 1.)

luxust, hogy eme kérdések esetleges elszűrése vagy kellőleg elő nem készített megoldása miatt, külkereskedelmi mérlegünk szenvedjen hátrányt. Nem helytálló és nem reális tehát az, ha hazai viszonyainkat az utódállamok földbirtokpolitikájával akarjuk összehasonlítani, mint ahogy azt nemrégiben egyik folyóiratunk tette. Hiszen ezek a reformok mezőgazdaságilag konjunkturális időkben történtek, idegen és „ellenséges“ nemzetiségek ellen irányultak és céljuk — főleg Erdélyben — a történelmi magyar közép- és felsőosztály tönkretétele volt. Ezzel szemben jelenleg súlyos értékesítési válsággal küzd az egész mezőgazdaság, szegénységünk miatt mintegy másfél évtizedre szólóan nem mondhatunk le mezőgazdasági kivitelünkről, ahogy az az utódállamokban történt, nincsenek „ellenséges“ nemzetiségeink vagy osztályaink, akiknek tönkretétele nálunk nemzeti cél lehetne, mert a kisajátított földek fejében nyújtandó kárpótlást is valamilyen formában ismét nemzeti vagyonná és termelőképes magyar tőkévé kell tennünk. Vagyis a magyar mezőgazdasági válságot legyőzni és földbirtokpolitikánk helyes irányát csak akkor tudjuk feltalálni, ha a korral haladva számolunk századunk politikai célkitűzéseivel, de reális szemléletünket megőrizve azzal is, hogy a rendelkezésünkre álló csekély erők miatt feladatainkban sorrendet kell teremteni, mert kísérletekre nincs időnk és pénzünk, reformok nélkül pedig verseny- és életkép telenné válik a magyarság.

PONGRÁCZ KÁLMAN

II. A TISZÁNTÚL POLITIKAI ARCA

AMÚLT BENNE ÉL a jelenben s valamely vidék politikai természetrajzát is csak úgy lehet felvázolni, ha figyelembe vesszük annak történelmi eseményeit és gazdasági fejlődését. Ez alól a szabály alól a magyar Tiszántúl sem kivétel. Hiszen ez a vidék, amely a tatárdúlásban és a másfélszázadig tartó török hódítás ideje alatt ősi magyar kultúráját és gazdagságát elvesztette, mely négyszáz éven át harcolt — igen súlyos erkölcsi, anyagi és emberáldozatok árán — a magyar függetlenségi gondolat sikeréért, annyiszor tönkrement és kezdte újra és ismételten teljesen élőiról életét, hogy sok tekintetben törvényszerűen kellett úgy kulturális, mint gazdasági tekintetben háttérbe szorulnia más, szerencsésebb sorsú és fekvésű országrészekkel szemben. A történelmi fejlődés normális menetét itt számos esetben szakították meg vagy vetették vissza más népeket megkímélt történelmi események. Falvak százai és városok tűntek el a föld színéről, az Alföld ősi erdősége is elpusztult, miáltal még külsőleg is új arcot öltött e vidék. S ha mindezek dacára a Tiszántúl magyar lakossága újra és újra elég erősnek és életképesnek bizonyult arra, hogy életét új alapokra fektesse, ez természetesen már nem törénthetett meg abban a formában, ahogy azt más — fejlődésükben erőszakos behatások által meg nem zavart — vidékek eszközölhették.

Az értékek hosszú századokig tartó pusztulásában sem kulturális, sem gazdasági, de még csak politikai vonatkozásban sem lehetett folytatni a múltat ott, ahol abbamaradt és meg kellett elégedni ideiglenes vagy primitív megoldások eszközlésével.

A mostoha századok terhét azonban Tiszántúl a kiegyezés után is viselte. A célt tévesztett formában végrehajtott Tiszaszabályozás és ármentesítés révén az Alföld kiszáradása és elszikesedése kezdetét vette, az időjárás úgy ennek, mint az erdők kipusztulásának hatása alatt szélsőségessé vált, ami a mezőgazdasági termelés rentabilitásának fokozatos csökkenésében érezte hatását. A Tiszántúl egyre szegényebb lett s a mindenkori kormányok a helyett, hogy nemzeti szempontból felismerték volna e színmagyar vidék gyarapításának és népi állománya megerősítésének nagy jelentőségét, pártszempontok miatt figyelmen kívül hagyták problémáit és lakosságának érdekeit, miáltal a már úgyszólván elég súlyos gazdasági bajokat még politikaiakkal is tetézték. A 48-as tradíciókhoz hűségesen ragaszkodó Tiszántúl ellenzéki magatartása miatt ekként háttérbe szorult nemzetiségi vidékeinkkel szemben s az állami közmunkák és beruházások következetes elmaradása miatt már ebben — a mezőgazdaságilag felette jó konjunkturális időszakban is — csökkentett mérvben tudta felvenni a gazdasági versenyt többi országrészeinkkel szemben. A mindenkori kormányok felcserélték az okot az okozattal, és nem látták be, hogy ennek a vidéknek szélsőségekre hajlamos vérmérsékletét megtorló szabályokkal megváltoztatni nem lehet, hogy az itt jelentkező elégedetlenségnek pártpolitikai szempontoknál mélyebben fekvő okai vannak, s minden ellenzéki megmozdulásban tulajdonképpen ezek érvényesülnek és törnek utat maguknak — néha öntudatlanul is — az ellenzéki pártpolitika jogcímén. Vagyis eredményes, komoly és politikai kihatásai-ban is jelentős változást e vidéken a múltban éppen úgy, mint a jelenben csak akkor lehetett volna elérni, ha a gazdasági és kulturális beruházások és reformok egész sorozatával ajándékozták volna meg ezt a vidéket, hogy a történelmileg mostoha századok csapásait a modern szociálpolitika vívmányaival némiképp feledtessék.

A közjogi szempontok egyoldalú szemléletére beállított és szociális érzék nélkül élő magyar politika és társadalom azonban nem ismerte fel ennek a problémának jelentőségét. Ezért érte meglepetés-szerűen a múlt század kilencvenes éveinek elején a Békés, Csanád és Csongrád megyékben nyílt kirobbanáshoz is vezetett agrár-szocialista megmozdulás. Pillanatnyilag ugyan mégis felfigyelt az ország. Miniszterek nyilatkoztak, az országgyűlésen interpellációk hangzottak el, Gaál Jenő az Akadémia felszólítására megírta a magyar agrár-szocialista irányú munkásmozgalmak történetét s az OMGE 1894 június 20-án tartott igazgató-választmányi ülésén akkori ügyvezető titkárat, Rubinek Gyulát bízta meg azzal, hogy a helyszínen eszközölt tanulmányút után terjessze elő a probléma megoldása tekintetében legcélravezetőbbnek tartott javaslatait. Ezek egy cikksorozatban a Köztelek-ben napvilágot is láttak, de később Rubinek némi átdolgozással kötetbe gyűjtve is kiadta őket. Ennek bevezetésében ekként jellemezte az akkori helyzetet:

„Aki a fáradságot s időt nem kíméli, érdekes megfigyeléseket szerezhet az Alföld szívében. Bizonyos nyomott hangulat uralkodik a kedélyeken, mely gyaníttatni engedi, hogy az egyik fél tart valamitől, a másik meg remél valamit... a munkásmozgalomnak az erőszakoskodásig való fejlődésében nagy része volt (azonban) a közigazgatási közegek tapintatlanságának és tájékozatlanságának (is), mert a mozgalom 1891-ben tulajdonképpen nem volt még a kitörésre érett... Az orosz-házi, békéscsabai és battonyai munkáslázadásokat... követte a hódmezővásárhelyi, ahol még határozottabban konstatálható, hogy a kitörést a hatóság nem indokolt erőszakoskodása idézte elő. A törvény szigora lehűtőleg hatott a felizgult kedélyekre, de vajmi nagyot csalódnék az, aki a helyzet nyugalmból a viszonyok javultára következtetne... sőt, csak súlyosbítja a helyzetet a múlt év silány termése ... nem lehet és nem szabad kicsinyelnünk a jelenségeket. A munkások ezrei egy olyan nagyhatalom, mellyel a mai társadalomnak és az államnak számolnia kell, még pedig vele és nem ellene. Az Alföld termékeny vidékét nagy parasztvárosok népesítik, melyekben a parasztszocializmus lábra kapását nincs ami ellensúlyozza, mert nincs meg az intelligens középosztály ... Az Alföldön csak nagybirtokos, hivatalnok és paraszt van... Egyfelől a legterméketlenebb parasztkonzervativizmus a birtokos osztály részén, másfelől a szociális és kommunisztikus eszmékkel telített munkásproletárok. Mindkettő veszedelmes... (mert) az első nem áldozatkész és improduktív, a másik mert a mai társadalmi rendnek ellensége ... gyenge vigasz, hogy az elégedetlen munkáselem egyáltalában nincs tisztában sem a szocialisztikus, sem a kommunisztikus eszmékkel, annyi azonban tény, hogy a helyzet tarthatatlanságát valamennyien érzik, mert érezniök kell, s ez az, ami az Összetartás leghatalmasabb rugója ... Az alföldi szociális mozgalom ... elsősorban agrárkérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér... Az agrárszociális mozgalom egy másodlagos tünet, s eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete, mely egyaránt nyomja a gazdát és a munkást... Téves azonban azt hinni, hogy ez tisztán helyi kérdés, az Alföld speciális baja, mert igaz ugyan, hogy helyi viszonyokban rejlik a baj csirája, de azért az alföldi agrárszociális munkásmozgalmak az egész ország nyugalját és társadalmát veszélyeztetik, s így kötelessége nemcsak a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak, hogy foglalkozzék a kérdéssel.“¹

Rubineket a későbbi események igazolták is. A három említett vármegyén kívül — ahol a nagybirtok kiterjedése még jelentős — a mozgalom átcsapott a Hajdúságra is és Debrecen város közigazgatási bizottsága 1894. évi egyik jelentésében már felpanaszolja a földművelésügyi kormányzatnak, hogy: „A mezőgazdasági munkáskérdés s különösen az agrárszocializmus hullámverései ide, Debrecenbe is elhátottak már. Hihetőleg — mondja a jelentés — a környékről jövő földmunkások, téglavetőök terjesztik a maszlagot, mely dúsan burjánzik.“ Pedig ezidőben — a Monarchia vámfalain belül — még korlátlan értékesítési lehetőségek előnyeit élvezte a magyar gazda, a Tiszántúl és a Hajdúság legjobb városi piacait nem metszette le a trianoni határ és az ipar felszívó képessége is aránytalanul jobb volt a mainál. S ha mindezek dacára a tömegelégedetlenségnek már ily komoly, a politikai életre is kiható tünetei jelentkeztek, könnyen kiszámítható, hogy a Monarchia összeomlása és az új államhatárok megvonása által ezek a nehézségek ma mily mértékben fokozódtak. A mai, mezőgazdaságilag annyira dekonjunkturális időben, eladósodottsága miatt a kizsárolt réteg is közelebb került a mezőgazdasági és ipari munkásréteg életszínvonalához és felfogásához, ma már megszűnt a belső vándorlás lehetősége is és az autarkias európai gazdaság-

¹ Rubinek Gyula: Parasztszocializmus, Budapest, 1895. Pátria kiad. 5—9. 1.

politika folytán előállott piacnélküliség a hitelpolitikai felépítést sokban nélkülöző 1920-as földreform vívmányait is agyonsújtotta. A húszas évek közepéig tartó konjunkturális időszak elmúltával e terület fokozatosan szegényedett, lakosainak elégedetlensége nőtt és amikor végül a magyar-cseh vámháború kitörése után tulajdonképpen teljesen piac nélkül maradt és helyzetének javítását a mindenkori kormányoknál — felfogása szerint — hiába sürgette, lélekben elfordult a polgári politikai pártoktól és új orientáció kiépítéséhez látott.

Ha az országgyűlési választások mandátumeloszlásától eltekinünk és csupán a leadott szavazatok nyers számát tekintjük, úgy statisztikailag is kimutatható ez a hangulatváltozás. 1927 és 1934 között — mikor még ismeretlen Magyarországon a nemzeti szocialista ideológia — a Tiszántúl vidékein erős visszhangra talál minden ellenzéki megmozdulás. Békés, Csanád és Csongrád vármegyében — ahol talán legnagyobb az agrár proletár réteg — a Szociáldemokrata —, valamint az ugyancsak erősen radikális elveket valló Földműves- és Munkáspárt toboroz és talál híveket, Szabolcs megye északi részén, a megmaradt Ungban és Beregben, valamint Bihar megye szegény, de a nemzeti gondolat mellett mégis hűségesen kitartó vidékein a Nemzeti Radikális Párt, Hajdú, Szabolcs és Szatmár megyék kiscgazda rétegeiben és nemesi-paraszt falvaiban a Független Kiscgazdapárt talál átmeneti elterjedésre. Achim András varázsának a baloldali, Nagyatádi Szabó István és Gaál Gaszton személyi hitelének a jobboldali nemzeti oldalon azonban nem akad örököse s pár évi tétovázás után a közhangulat ezektől a pártoktól is kezd elfordulni. A Tiszántúl és a Hajdúság politikai életében ekkor bizonyos légüres tér keletkezik és irányítás vagy tájékozódás nélkül maradnak azok a rétegek és tömegek, amelyek a mindenkori kormánypártokba bármi okból is beszervezhetők nem voltak. A nemzeti szocializmus fellépése és megjelenése erről a holtpontról mozdította tovább a tömegeket, mert az erős jobboldali és antiszemita akció jelentős baloldali reakciót vált ki s ettől kezdve Tiszántúl újra megindul egy szelektációs folyamat a politikai életben, mely eddigi eredményeiben és kihatásaiban a szélsőséges, jobb- és baloldali pártoknak látszik kedvezni. A habozók és ingadozók nyílt színvállásra kényszerülnek és a szavazó polgárok — vallásuk, társadalmi és vagyoni helyzetük, valamint világszemléleti, politikai és műveltségi szintjük vagy beállítottságuknak megfelelően — egyre nagyobb tömegben tolnak eme extrém pártok hívei közé vagy irányítása alá.

E tekintetben elsőnek Debrecen hívta fel magára az ország figyelmét. Az utolsó országgyűlési választások alkalmával a polgári ellenzéki pártok teljesen felmorzsolódtak és a kormánypárt mellett — majdnem teljesen azonos számmal — a helyi szociáldemokrata és nemzeti szocialista párt nyomult fel második, illetve harmadik legnagyobb alakulatként. Pedig a nemzeti szocialista szavazatok ekkor még megoszlottak a „nyilas“ és „kaszáskeresztes“ pártok között dacára annak, hogy az utóbbi csoport bizonyos törvényes kellékek hiányában a tényleges és hivatalos választáson nem indulhatott. A nagyobb szervezethez, több intelligens ember munkájával és

anyagilag is sokkal kiépítettebb keretek között mozgó „nyilas“-csoport azonban azóta is fokozatosan tör előre és a tanyavilág valamint faluvidék beszerzése által máris jelentős eredményekhez jutott. A párt-szervezés munkája felöleli az agrár és ipari proletáriátust, a kisgazdaréteget, sőt a nehéz gondokkal küzdő alföldi módosabb paraszt-civis birtokosok körét is. Gyors elterjedésre tett szert az ifjún munkások és főiskolai hallgatók között, de népszerű a leventék, cserkészek sőt középiskolai diákság körében is, mert a tervszerű „felvilágosító“ munka ezeket is számon tartja s részint népszerű nyomtatványaikkal és kiadványaikkal, részint a párt olvasótermének eme fiatal rétegek számára való megnyitása által sokakat vonzott körükből eddig is hatalmába. Az integrális antiszemitizmus hangoztatásával és az intranzigensnek látszó ellenzékiesség kidomborításával azonban a párt népszerű tudott lenni olyan rétegekben is, amelyek eddig éppen társadalmi előítéletből zárkóztak el a jórészt polgári származású vezetők irányítása alatt álló politikai mozgalmaktól s így nemzeti szocialista állásfoglalásuk sokkal inkább negatívum és meddő szembehelyezkedés a jelenlegi rendszerrel szemben, mint komoly meggyőződés vagy értékes segíteni akarás. A mozgalom elterjedésére és népszerűvé válására azonban mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy hullámai ma már átsaptak a megye határain is és Szabolcs megyében is elindultak hódító körútjukra. A párt tavasszal tartott debreceni „sereg-szemlén“ a „Vezér“ üdvözlésére és beszámolójára százával és ezrével érkeztek gyalogosan, székéről, vonaton a máskülönben bizony elég nehezen megmozdítható hajdúsági és nyírségi magyarok. De szembetűnő volt a párt szervező munkájának sikere a II. Debreceni Diétán is, ahol a legkészségesebb és leginkább begyakorolt vitatkozó a pártból kerültek ki és radikális, gyakran elég primitív szempontjaikkal mély hatást gyakoroltak a kritikai szempontok mellőzésére hajlamos ifjúságra.

Ezekután azonban szinte önkéntelenül merül fel az a kérdés, hogy vajjon mi okozta a nemzeti szocialista gondolat gyors elterjedését e vidéken? A német szellemi és politikai mozgalmaknak Magyarországra minden időben gyakorolt erős hatását leszámítva a mozgalom sikerét főleg arra lehet visszavezetni, hogy lélektanilag és politikailag alkalmas pillanatot választott a párt arra, hogy akcióját megindítsa. Az agrárválság két évvel ezelőtt kulminált s körülbelül erre az időre esik az az időpont is, amikor jelenlegi ellenzéki pártjaink előregedésének tünetei kétséget kizáróan előtűntek. De eme negatív okokon kívül pozitív elemek után is kell kutatnunk és a párt rövid idő alatt igen nagy népszerűségre emelkedett programjában kell keresni azokat a szellemi és politikai elemeket, amelyek elősegítették és megvalósuláshoz segítették ezt a még a párt részéről sem várt gyors sikert.

A párt egyik szellemi és mozgalmi irányítója Debrecenben több alkalommal beszélt a nemzeti szocializmus célkitűzéseiről s ennek kapcsán állásfoglalásukat és programjukat a következőkben körvonalazta:

„A magyar nemzeti szocializmus a magyar ifjúság jajkiáltása...

a világtörténelem legcsodálatosabb eszmeáramlata... Küzdelem a

nemzetközi zsidóság» az élősdí nagyítóke és a marxista mételten ellen. Szent szabadságharc a dolgozó milliók felszabadításáért! Megtisztítása a társadalomnak a munkások verejtékén meghízott kapitalista parazitáktól. A nemzeti szocializmus a munka szeretete és megbecsülése, a dolgozók mindennapi kenyérének biztosítása, az élet küzdelmes harcában elesettek gyámoltása, a nemzet minden egyes dolgozó fiának egymás iránti testvéri szeretete és megbecsülése, a hit, a haza, a család védelme és megerősítése.“ E kevés konkrétumot tartalmazó és a többi jobboldali magyar politikai párt részéről is elég sok esetben hangoztatott programot a párt akként akarja megvalósítani, hogy általános és gyorsan megvalósított földreformot ígér, követeli a zsidó birtokok kártalanítás nélküli kisajátítását, követeli „a termelés, az anyagbeszerzés, az értékesítés és a hitel szocialista berendezésének“ felépítését, a „gazdaadóságok kérdését a kamathátralék teljes törlesztésével és a fennálló tőketartozás ötvenszázalékos leírásával oldja meg ... úgy, hogy a fennmaradó adósságot hosszúlejáratú, törlesztéses kölcsönné alakítja át“. ígéri a kartell-törvény radikális reformját, eltörli „a legszegényebb dolgozó rétegeket aránytalanul sújtó közvetett adók valamennyiét“, de ugyanakkor gondoskodik egyenes adóknál a progresszív adókulcs alkalmazásáról, mert „az adómentes létminimum ... megállapításánál... nem az állampénzügyi szempontok lesznek az irányadók, hanem a dolgozó milliók szociális és nemzetgazdasági érdekei.“ Végül követeli a nagyvállalatok nacionalizálását, hiszen „úgy a nemzetközi nagyítóke, mint a szociáldemokrata-kommunista népbolondítás a zsidóság világhatalmi törekvését szolgálja“.¹

Ez a részint önmagának ellentmondó, részint a magyar gazdasági élet teherbíróképességét annyira nem ismerő program azonban önmagában mégis kevés lett volna arra, hogy a mozgalom gyors elterjedésének magyarázatát adja. Hiszen bármennyit ígért is, ezek a jelzőszavak a magyar választópolgár számára nem mondtak sok újat, hiszen a huszas évek fajvédő politikája hasonló elemekből épült fel. Ami új volt és ami hódított, az az új politikai „modor“ és „stílus“ volt, a párt határozottsága és mozgalmi radikalizmusa. De hódított az elmélet azért is, mert felismerte, hogy itt minden sikerre számító mozgalomnak elsősorban és mindenekfelett gazdasági és szociális tartalommal kell jelentkeznie s minden szétválasztani alkalmas — közjogi, vallási, osztály — szempontot ki kell kapcsolnia. A nemzeti szocialista program ezért kizárólag csak gazdasági program s bár — taktikai szempontból — szót emel a választások tisztasága tekintetében, azonban magát a titkos választójog gondolata mellett elvileg érthetően le nem köti, nincs programja alkotmánypolitikában, külpolitikában, pénzügy-politikai téren s általában minden olyan kérdésben elkerüli a szintvallást, amelynek kapcsán szembenálló nézetek viaskodnak, vagy amelyek nagyobb látókört vagy szaktudást feltételeznek. De a szorosan vett gazdasági és szociálpolitikában is a párt általános szólalásokon felül részletekbe nem bocsátkozik, s ha tudjuk is állásfoglalását a földreform vagy adókérdésben, programja ismeretlen abban a tekintetben, hogy ezek végrehajtása után az állam gazdasági és pénzügyi rendjét mely elvek és rendszer alapján akarja megszervezni és működésben tartani, gazdaságpolitikájának milyen pozitív elképzelései vannak, és az eddig e téren hangoztatott negatívumokon felül hol és milyen irányban keresi államkoncepciójának körvonalait?

¹A nemzeti szocializmus országútján (Hét beszéd. Magyar Nemzeti Szocialista Könyvtár 5. szám, 15., 65., 43—52. 1.)

A pártprogramul eme határozatlansága és körvonal nélkülsége a mozgalom egyik legnagyobb előnye és hibája. Előnye, mert pillanatnyilag és köznyelven szólva „minden belefér.. s a németországi párt sikereit is a saját programja igazolásának tüntetheti fel, de egyúttal hibája is, mert jelentősebb elterjedés esetén, de különösen az esetben, ha a mozgalom több képviselőjét juttathatja be a parlamentbe, az aktuális kérdésekkel kapcsolatban szükségessé váló állásfoglalás kapcsán a párt program nélkülsége és éppen ebből eredően tanácstalansága hamar napfényre kerülhet. Ez azonban még a távolabbi jövő problémája s jelenleg — határozott és pontosan körvonalazott program hiányában — a tisztántúli nemzeti szocializmus célját, társadalom- és államszemléletét, valamint gazdaságpolitikai elgondolásait a párt kebelébe szervezett párttagok átlagos felfogása folytán — s egy mozgalom szempontjából talán ez a fontosabb — a következőkben körvonalazhatjuk:

A nemzeti szocializmus célja a magyar nemzet és faj minden irányú szupremáciájának kiépítése. Ennek legfőbb akadály a gazdaságpolitikai téren a zsidóság, külpolitikai téren pedig az ugyancsak zsidó vezetés alatt álló liberális-szabadkőműves-zsidó nagytőke és a magántulajdoni rend ellen törő szintén zsidó vezetés alatt álló szociáldemokrácia és kommunizmus. A baj megoldásának egyetlen kulcsa tehát a zsidókérdés. Hogy ezt meg lehet oldani, azt megmutatta Hitler, tehát a németbarátságot nekünk mindenképpel ápolni kell. De ápolni kell azért is, mert Hitler ellensége a Habsburgoknak, tehát megakadályozza, hogy a régi „svarc-gelb“ világ visszajöjjön. Az osztrák csatlakozást megakadályozni nem lehet, tehát a németekkel baráti politikát kell folytatni, mert a jövő az övék és ha még be is akarnának minket kebelezni, ez ellen sem tehetünk semmit. A kisantanttal vagy Ausztriával azonban nem barátkozhatunk, mert ezzel függetlenségünket veszélyeztetjük. Ha mégis el kell bukni a fajok versenyében, úgy még a német impérium lenne a legkellemesebb, mert Hitler végérvényesen meg szabadítana minket a zsidóságtól.

Ez a számos ellentmondással telített és minden magyar nemzeti vonást vagy politikai érdeket szem elől tévesztő elmélet — melyet e sorok írója számára egy előkelő származású, állami tisztviselő formulázott meg ekként, ki lelkes híve a mozgalomnak s felfogása több vonatkozásban tipikusnak tekinthető — természetesen nem „hivatalos“ álláspont és a párt részéről kinyilvánítva sohasem lett, de a mozgalom feltétlen és minden kritika nélküli nagynémet csodálata és külpolitikai téren tapasztalható makacs hallgatósága mégis oda vezetett, hogy ez a szemlélet a nemzeti szocialista pártban úgy a proletár, mint polgári tagok között általánossá tudott válni. Érdekes tanúbizonyságát adta ennek a Debreceni Diéta is. Mikor az egyik előadó a „Mein Kampf. .-ből vett szószerinti idézetekkel hívta fel a hallgatóság figyelmét arra, hogy a német nemzeti szocializmus külpolitikai koncepciója alkalmas arra, hogy a magyarság dunavölgyi érdekeit egyik vagy másik ponton előbb-utóbb keresztesse, az egyik minden vitában résztvevő nemzeti szocialista joghallgató azzal érvelt az előadó állításai ellen, hogy a „Mein Kampf“ nem adja vissza híven a nemzeti szocializmus programját, mert W. Steed angol publicista is megírta egyik könyvében, hogy Hitler magyarbarát. Vagyis a magyar nemzeti szocializmus ma már magának Hitler könyvének sem hisz akkor, ha ez érzelmileg kellemet-

len a pártnak, s jellemző módon a pártban honoló khaoszra, bátran érvel Wickham Steednek, a fizetett románbarát publicistának, a magyarság halálos ellenségének szavaival. De e szemlélet veszélye még abban is jelentkezik, hogy az antiszemitizmusnak szinte egyetlen és teljes programúiként való vallása által a politikai gondolkozást primitívvé teszi, szellemileg pallérozatlan vezetőket juttat közéleti szerephez, gazdaságpolitikailag sok esetben megvalósíthatatlan elveket hirdet, mert elfelejti, hogy a pénzstabilitás és költségvetési egyensúly a dolgozó millióknak is „szociális és nemzetgazdasági“ érdeke, — a programú nincs tekintettel nemzeti múltunkra, nincs koncepciója dunavölgyi és európai vonatkozásban és a német mozgalom szolgálai lemásolásával éppen úgy idegen elemeket hoz a magyar politikába, mint ahogy azt az általa annyira lenézett múlt századi liberalizmus tette. De veszélyes a mozgalom világnézeti és valláserkölcsei vonatkozásban is, mert akaratlanul is szálláscsinálójává válik a vallásilag amúgy is gyakorta közönyös tiszántúli ember lelkében az újpogány mozgalmak megindításának. A Tiszántúl, ahol számos község van olyan, ahol a lelkipásztorok állítása szerint hónapokig nem lehet tíz embert a templomban megtalálni, ahol büntetőjogi krónikánkban éppen az utóbbi években láthattuk egész falvak és vidékek morális eltévelyedésének szomorú példáját — mindenképpen káros és kockázatos a keresztény egyházak pozitív hitéleti munkáját a pogány magyar mithológia feltámasztásának kísérletével, vagy e gondolatnak szimpatikussá tétele által megzavarni. Pedig, hogy ez a veszély virulens, azt mutatja máris számos pogány és szektárius példa, de mindez tudattalanul eddig is benne rejtett a tiszántúli tömegek gondolkozásában, amint arra már egyik jeles tollú protestáns lelkipásztor tudósunk és írónk is rámutatott.¹

Pedig ha közelebről nézzük azt a szemléletet, amely a nemzeti szocialista szervezkedés folytán ma Tiszántúl általánossá lett, benne eltorzított formában könnyen feltalálhatjuk a magyar politika tradicionális szempontjait. E vidék Kossuth hatása alatt, ma is intranszigenz képviselője a függetlenségi gondolatnak, tehát — miután ez négyszáz éven át a Habsburgok elleni küzdelmet jelentette — ma is osztrák-ellenes, ezért is Anschluss-párti és ezért nagynémet barát. Benne él a magyarság dunavölgyi vezérszerepének vágya és ezért veti el az osztrák vagy kisantant kapcsolatot, de ugyanakkor a nagynémet terjeszkedéssel kapcsolatban nem érzi szükségét a védekezésnek. Vallási életében — ugyancsak nemzeti tradíciók hatása alatt — különösen egyes protestáns vidékeken erősen „egyházias“, de elmélyedő vallásosságra nincs fantáziája és hajlama, „józan“ marad itt is, tehát a kereszténység mai negatív formulájában — az antiszemitizmusban — világnézetileg is kellőképpen és hamarabb kielégül. Elpusztított és történelmi emlékek nélkül maradt földjén ázsiai származásának emlékét őrzi méltóságos konzervatívizmusában, de tulajdonképpen mégis tradíciók nélkül él, a múlt szépsége és nagysága iránt különösebb érzékkel nem bír, tehát vagy megmozdíthatatlan vagy ha egyszer a „holtpontról“ elmozdul, könnyen ragadtatja magát szélsőségekre.

¹ Fülep Lajos: Nemzeti öncélúság. (Válasz, I. évf. 20. és 21. o.)

Ha azonban akár a nemzeti szocialista mozgalomnak tiszántúli, akár a szociáldemokrata terjeszkedésnek újabbi hajdúsági térhódításának alapokát kutatjuk, úgy ma is helyt állónak kell találnunk Rubinek Gyula közel félévszázad előtt tett megállapítását, hogy itt „elsősorban (minden) agrár kérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér“. Rubinek régi helyzetképe ma is aktuális: A Tiszántúl „nyomott hangulat uralkodik.‘, hatóságaink és intelligenciánk nincs kellőképpen tájékoztatva, a termékek ma is rosszak s ha mégis jók, — s ez már novum — értékesíthetetlenek, a nép sem a szociáldemokrácia sem a nemzeti szocializmus eredeti tanításával nincs tisztában, a helyzet a tömegek számára lassan „tarthatatlanná.. kezd válni és éppen ezért az alföldi és tiszántúli helyzet ma is „országos.. ügy, amellyel nemcsak „a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak.. is kötelessége foglalkozni.

Rubinek az OMGE-hez benyújtott javaslatában annak idején a következő intézkedések megtételét javasolta: a társadalmi rend elleni izgatást szigorúan büntetni kell, a munkahiány enyhítése céljából a belterjes gazdálkodást elő kell mozdítani, az Alföldet öntözőcsatormákkal kell áthálózni, a mezőgazdasági hitelt meg kell szervezni, a közterheket le kell szállítani, az értékesítés előmozdítására közraktárak építendőek és új utak, valamint vasutak kiépítése szükséges, a nagyipar decentralizálendő, a háziipar felkarolandó, a mezőgazdasági szakoktatás kiépítendő, a birtokmegosztást arányosítani kell, nagybirtokon a farmrendszer meghonosítendő, közlegetők létesítendőek, helyi telepítéseket kell eszközölni, a csőd és végrehajtási törvény módosítendő, a munkásügy, beteg- és balesetbiztosítás a mezőgazdaságban is kiépítendő s végül haladéktalanul meg kell alkotni a bérleti jogot szabályozó törvényt,¹ ami mai napig nem történt meg.

Ha ezeket a javaslatokat a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által szükségesnek ítélt reformokkal összehasonlítjuk, úgy feltűnő nagy hasonlóságot találunk köztük.. Ami új a Kamara javaslataiban, az az új idők szülte változások helyes felismerése. Ez a hasonlóság azonban azt mutatja, hogy az Alföld és Tiszántúl alapos ismerői előtt ma is szabály az az igazság, hogy itt minden politikai mozgalom tulajdonképpen csak „másodlagos“ tünet, valami »jobb.. bizonytalan keresése s minden radikális vagy szélsőséges mozgalom „eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete, mely egyaránt nyomja a gazdát és a munkást... Ha ezeket az okokat megszüntetjük és e vidék kulturális színvonalát emeljük, a Tiszántúl népét is vissza lehet vezetni legjobb önmagához és azokhoz a magyar tradíciókhoz, amelyek annyira és oly távol állnak a jelenleg követett jobb- és baloldali szélsőséges és idegen szellemű mozgalmak szellemétől. A két javaslat hasonlósága azonban azt is mutatja, hogy közel félévszázad alatt mennyire elfelejtkeztünk erről a problémáról és milyen végzetesen keveset tettünk ennek a jobb sorsra érdemes, munkás és alapjában véve igen értékes tiszántúli magyar paraszti népnek megmentése és felemelése érdekében.

DRASKÓCZY ANTAL

¹ L. Rubinek i. m. 68. és 69. o.

² L. jelen számunk cikkét Pongrácz Kálmán tollából.